

Элст балһсна 23-гч дундын школ

*Доржсин Басңгин намтр.
«Мини отг»-түүк.*

Айтан Нина Лиджиевна
(23 школын хальмг келнэ болн литературин
багшин дамшлтас)

Кичэли төр: Доржин Басң – шүлгч, түүкч, орчулач, журналист.

Кичэлин күцл: Доржин Басңгин жирһлин болн литературн үүлдврин хаалһла таньдүүлһн.

Эрдм – сурһулин күцлмүд:

урн үгин зокъялыг айслулж умшлһн, медсн юмна тускар эврәннь ухан - тоолвран медүүлһн, шалһлһна медәһән амн үгәр келлһн.

Сурһмжин күцлмүд:

бичэчин үлдәсн зөөр хадһлх уха заагч сурһмж өглһн.

Уха өргжүллһнә күцлмүд :

олн юмнас һол юм йилһж, шүүж авч чадһн, амн үгин келлһ өргжүллһн.

Кичэлин дөңцлмүд:

интерактивн самбр, презентац, «Солң» диск, бичэчин үүдәврмүдин һәэхүл.

Кичэлин йовуд.

I. Багшин үг.

Доржин Басң 1918 жилд Баһ Дөрвд нутга Талтахн ээмгин Тугтн гидг хотна угатя хальмг малчин бүлд төрсмн. Басң эврәннь тохмдан хамгин түрүн болж бичдг-умшдг дассмн. Арвн һурв күртлән олин зүсн көдлмшт көдллә. Кесг жилдән эздүдин мал хәрүлж йовсмн. «Цаг негәр бәэдгә» гийәд, теегт хуврлһн үүдсмн.

Школд сурһуль сурна. Доладгч класст орснас авн, Басңгин медрл өөдләд, литературин хаалһд орсмн. Доржин Басң орс болн украинә бичэчнрин үүдәврмдлә таньлдсмн. Эврә хальмг литературин бичэчнрин үүдәврмдәс зәрминь чеежәр дасдг бәәсмн (Эрнжәнә К., Даван Ы., Леежнә Ц.). «Улан туг», «Ленинә ачнр» газет бүрдәлһд Доржин Басң түрүн нүүртнь йовсмн. Эн газетин халхсд шүлгүд болн келврмүд барлгдад, хальмг теегин умшачнрт күрсмн. Әааранднь жил ирвәс төлжәд, өргн дамшлтта журналист болв.

1935 жилд Элстд хөн сард Хальмг Тауһчин бичэчнрин негдгч хург болсмн. Тер хурт Доржин Басң делегац ахлж болж орлцад, эврәннь шүлгүдән умшч өгсмн.

1938 жилд Элстин газетин редакцд көдлсмн, билгләнә хаалһд орсмн.

1939 жилд «Мини шүлгүд» гидг түрүн хураңһу һарла. Эн жилд СССР-ин бичэчнрин Ниицәнд орсмн.

1941 жилин түрүн өрәлд «Шүлгүд болн поэмс» гидг хойрдгч дегтрнь һарсмн. Баһ наста бичәч Доржин Басң Төрскән харсгч дәэнд орлцла. Дәәнә төр бичэчин билглнд бас орман олсмн («Төрскән харс», «Дәэчин эк», «Төвкнлт ирх»). Эн жил «Төрскнә нернд» гидг хураңһунь барас һарсмн.

1943 жилд бичәч цуг хальмг улсин хөв хуваһад, киитн Сиврүр туугтсмн.

1957 жиләс авн сүл өдр күртлән «Хальмг үнн» газетин редакцд даалһврта сеглтр болж йовсмн.

Доржин Басң – орчулач. «Евгений Онегин», «Күүнэ тэвсн хөв» Шолоховин М. дегтрмүд хальмг келнд орчулсмн.

Доржин Басң билглэнэ холлгч утхнь – оln келн-улсин иньгллт, шин жирһл угтлһн.

Доржин Басң һуч шаху жил урн үгин билглэнэ хаалһар йовсн күн. Хөр шаху дегтрин түүрвэч болж тоолгдна: «Туурмж»-поэм, «Чик хаалһ»-роман, «Эзн», «Мини хотн»-түүкс, «Цагин селгән», «Коммунистнр» нань чигн дегтрмүд.

1969 жилд лу сард Доржин Басң сээни орнд төрсмн.

Жирһлин болн билглэнэ хаалһ

намтр жил	жирһлин хаалһ	билглэнэ хаалһ (хураңһус)
1918	Баһ Дөрвд нутгин Көтчнр ээмгин Тугтн хотнд төрсмн	
1935	Литературт түрүн ишдклән эклсмн. Хальмг бичэчнрин негдгч хургт орлцсмн.	
1938	багшнр белдлһнэ ахр курс төгсэсмн	
1939	Хальмг бичэчнрин Ниицәнэ член	«Мини шүлгүд»-түрүн дегтрнь
1940		«Төрскнэ нерд»-дегтр
1941	Төрскән харсгч Алдр дээнд орлцсмн	«Шүлгүд болн поэмс»-хураңһу
1943	КПСС-ин гешүн	
1959		«Өргн теегин өр дундан»
1961		«Эврэ кергин урн» «Эврэ зүркни таалар»
1963		«Чик хаалһ»
1965		«Эзн»-роман
1966		«Мөңк үндсн»
1967		«Мини үйн улс»
1968		«Мини отг»
1969		«Туурмж»
1976		«Цагин селгән»
1978		«Төрскндән үлдэгч дун минь»

II. Кичэлин аш һарһлһн.

Сурһульчнрт Доржин Басңгин намтрар сурврмуд тэвэд, шин төр яһж медсинь шүүж авлһн.

III. Герин даалһвр: Бичэчин намтр медх, реферат бичх.

Кичэлин төр: Доржин Басцгин «Мини отг» гидг түүк.

Кичэлин күцл: «Мини отг» гидг түүклэ сурһульчнриг таньлдуллһн. Түүк умшад, граф-схем, матриц тогталһн.

(Эн ик төриг багш эврәннь хэлэцэр 2-3 эңг хуваж чаджана).

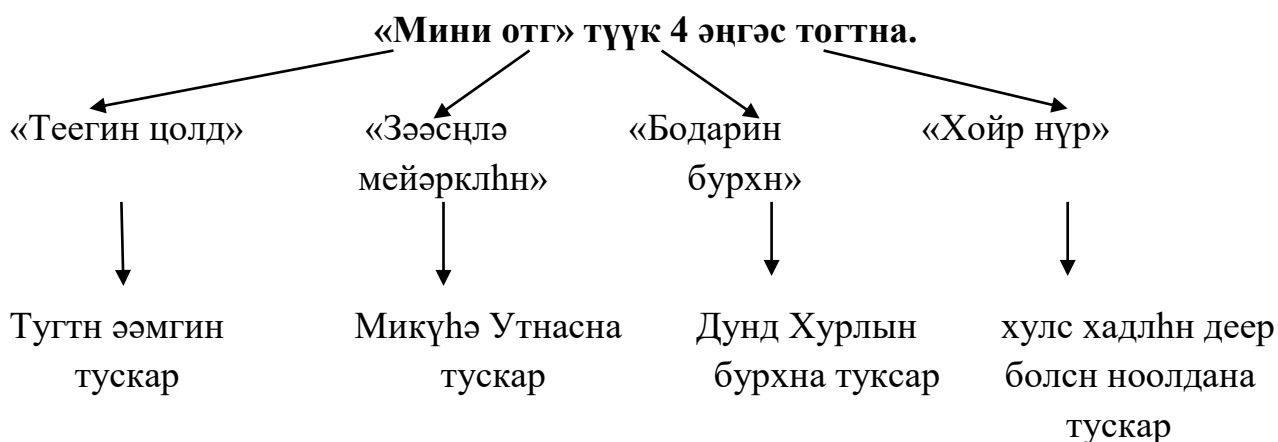
Кичэлин дөңцл: интерактивн самбр, граф-схем, матриц.

Кичэлин йовуд.

- I. Герин даалһвр сергэж сурлһн:
  - бичэчин намтр келж өглһн
  - багшин сурврмудт хэрү өглһн
  - рефератмудан умшлһн.

II. Багшин үг.

«Мини отг» гидг түүкдэн бичэч хальмг улсин кезэңк бээдл-жирһл үзүлж. Байн улс нен-негндэн үлү үзэд, мейркэд, өшэ көөһэд, амнаннь зава һарһдг бээж. Эн тоотыг автор йир сээнэр һол дүрмүдэр дамжулад, эмтнэ тер цагт яһж бээдгиг үзүлж медүлжэнэ.

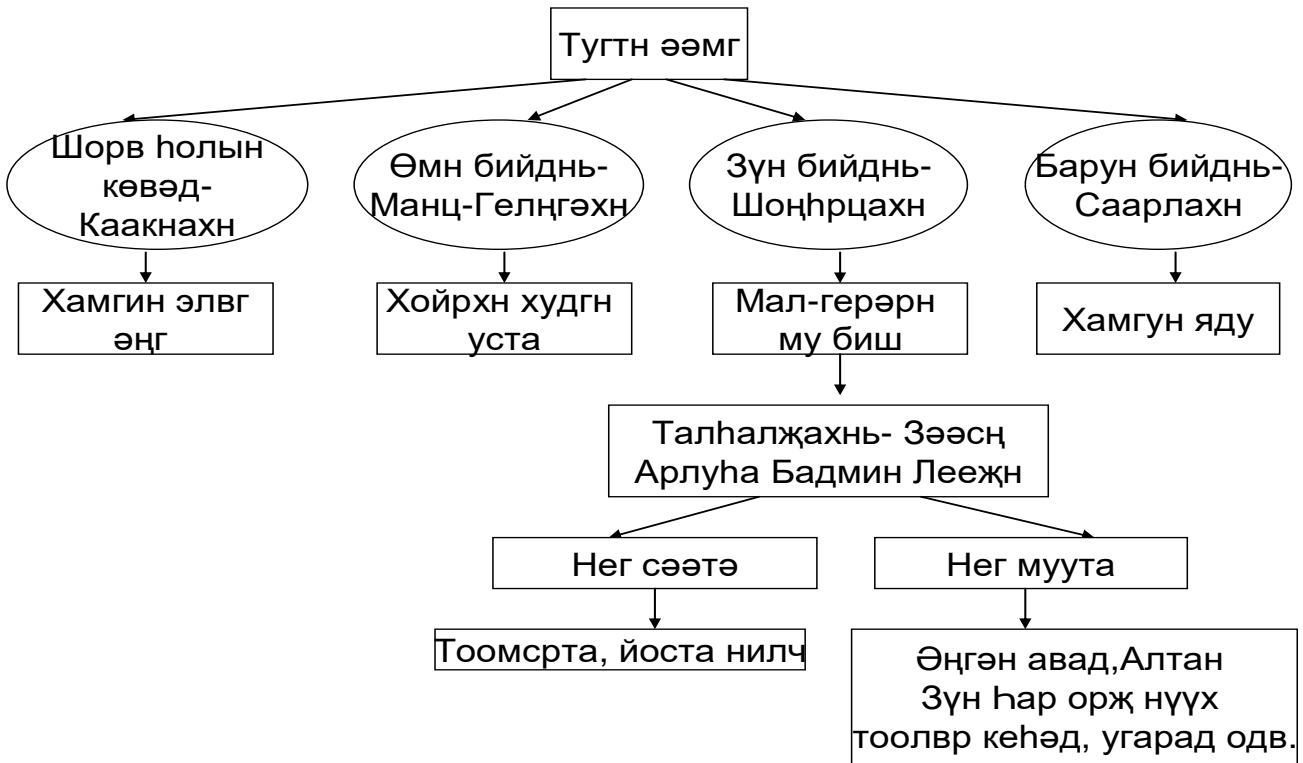

III. Багш эңг болһниг онц-онцднь йилһж цээлһж келх зөвтэ.

1. «Теегин цолд» гидг эңгин туск күүндвр.

Эн эңгд Тугтн ээмгин тускар келгджэнэ. Тугтн ээмг Багшин –Шенмрин болн Көтчнрин хоорнд бээнэ. Ээмг дөрвн эңгэс тогтсмн: Каакнахн, Саарлахн, Манц-Гелнгэхн, Шоңһрцахн. Эңг болһн хошад-һурвад худгта, худг болһн тавад-зурһад хотнта, эврэ хурлта. Тугтн ээмгт арвн жилин туршарт болсн һурвн йовдл олна уханд үлдэд, ода күртл келгднэ. Тер йовдлмуд дарук эңгсд келгднэ.

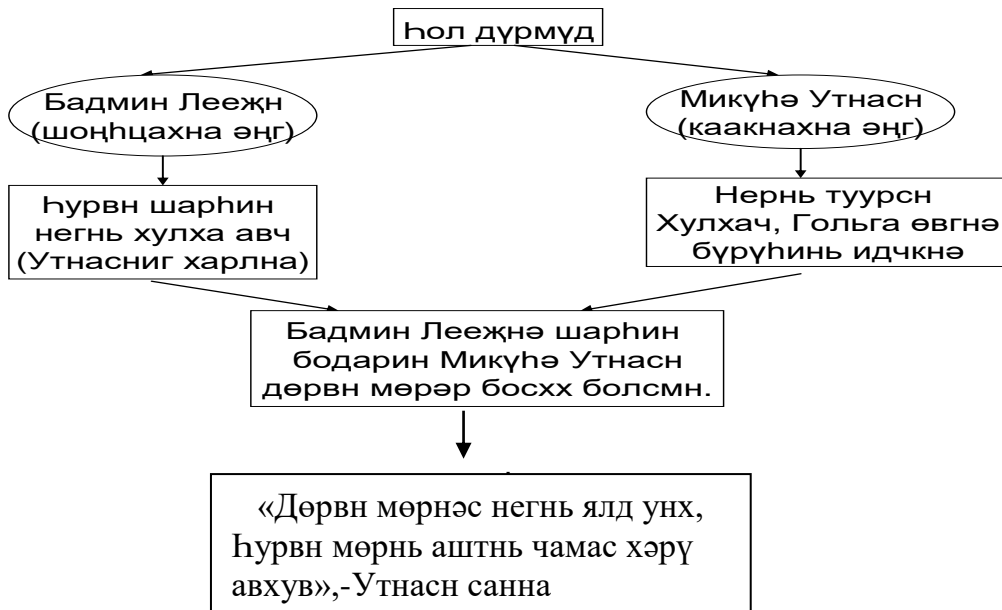
"Теегин цолд"

2. «Зээсңлә мейәкрлһн» гидг эңгин туск күүндвр.

Шоңрцахна эңгд Бадмин Леежн гдг зээсң бээж. Каакнахна эңг хулхад дасн, сүв-селвгтәһәрн нер һарсн, зөргтәһәрн келн болсн, зээсңлә мейәркж йовдг Микүһә Утнасн гидг күн бээж. Утнасниг Леежн бийүрн дуудна. Дуудг учрнь иим:

«Зээсңлә мейәкрлһн»

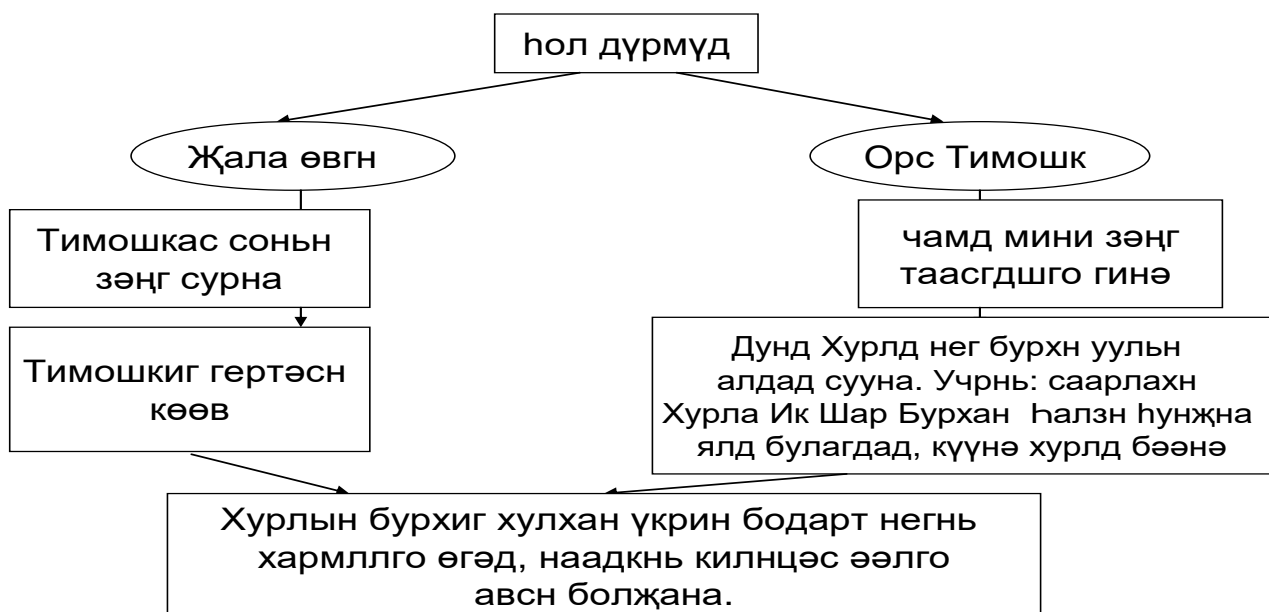
3. «Бодарин бурхн» гидг энгин туск күүндвр.

Хальмг келтэ дархнч орс өвгн Тимошк Жаланд хонхар ирнэ. Жала Тимошкас шин зэңг сурна. «Мини зэңг танд таасгдшго»,-гинэ Тимошк. Тер бийнь Жала келүлнэ:

- Дунд Хурлд нег бурхн уульн алдад бээнэ. Юңгад гихлэ, эн бурхн Саарлахн хурла Ик Шар Бурхн бээж. Сарин һалзн һунжла ялд булагдад, күүнэ ээмгин хурлд тусад, нульмсан асхж бээнэ гинэ.

Тимошк келсн үг үнн бээж. Нег дэж Дунд Хурла ээмгин улс хулхан мөр некж йовад, ял некхлэ, терүг даадг күн һархш. Тиигхлэ хурлднь бээсн Ик Шар Бурхн гидг бурхинь булаж авад йовж одсн бээж. Тер учрар Ик Шар Бурхн Дунд хурлд залата.

Бодарин бурхн

4. «Хойр нүр» гидг энгин туск күүндвр.

Хулс хадлһна цаг эклв. Каакнахна залус хулсиг эклэд хадв. Удл уга шожһцахна залус бас хулс хадхар ирв. Хулснас келтэ эдн заагт ноолдан эклнэ. Эдниг ноолдулжахнь – Бадмин Леежн. Каакнахна эңгд Мэңкрдгэ Ушкан гидг күн бээнэ. Каакнахна Утнасна Бадм гидг күн Ушкан тал өөрдж ирэд, «Леежниг ша» гинэ. Леежн зеткр өөрдж йовхиг медэд зулна. Тер кевтэн Леежн энгин улсан хайчкад, герүрн зулна. Арднь эмтн хош-хошурн тарна.

«Хойр нүр»

IV. Цуг дассн энгсэр матриц тогталһн. Дассн тоотан девтртән бичж авлһн.

«Мини отг» түүкин аһулһн

Эңгс Түү- кин өвөрц	«Теегин цолд»	«Зээсцлэ Мейэрклһн»	«Бодарин Бурхн»	«Хойр нүр»
Учр-утхнь	Тугтн ээмг 4 энгэс тогтна: Каакнахн, Манц- Гелнцгэхн, Саарлахн, Шоңһрцахн. Зээсц Бадмин Леежн Зүн һар орж нүүхэр седнэ.	Бадмин Леежнө шарһ мөрнь хулха авна. Хулхач Микүһө Утнасниг харлна.	Саарлахн Хурла Ик Шар Бурхн хулхан бодарт Дунд хурлд залата.	Каакнахн болн Шоңһрцахна залус хулсн деерэс ноолдна. Эдниг ноолдулжахнь - Бадмин Леежн. Каакнахн Леежниг алхар седнэ.
Һол дүрмүд	Зээсц Бадмин Леежн	Бадмин Леежн Микүһө Утнасна Гольга өвгн	Жалаһа Мууда Тимошк өвгн	Бадмин Леежн Мөңкрдгэ Ушкан
Үүлдвр болжах орм	Бадмин-Шемнрин хоорнд бээдг Тугтн ээмг.	Шоңһрцахна һазр	Саарлахна һазр	Шорв һол деер.
ашнь	Зээсц Бадмин Леежн эс болх тоолврарн ээмгән хоосрулна.	Зээсц Бадмин Леежн Микүһө Утнасанд мөр унулад тэвнө	Хурлын бурхиг хулхан үкрин ормд хармнлго өгөд, наадкснь килнцэс ээлго авад бээсн болхла, бурхн гиж хээрлдго болжана	Бадмин Леежн Улсан хайчкад зулна.